

УДК 796.01

Ірина Ячнюк

Історичні етапи професійної підготовки вчителів фізичної культури на Буковині*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (м. Чернівці)*

Постановка наукової проблеми та її значення. Історія розвитку підготовки вчителів для викладання предмета «фізична культура» на Буковині – не досліджена проблема, у якій ще не розкрито багато важливих питань. Унаслідок історичних обставин цей регіон протягом довгого часу входив до різних держав, що призвело українців краю до мирного співжиття з різними націями та їхніми культурами, традиціями, релігіями. Проблема розвитку фізичного виховання на Буковині має глибокі історичні корені й неодноразово була предметом досліджень істориків і педагогів минулого та сучасності. Окремі аспекти історичного розвитку українського шкільництва на Буковині досліджували Л. Кобилянська, Д. Пенішкевич, І. Петрюк, І. Руснак, системи фізичного виховання школярів у регіоні цього періоду, а саме фізичну культуру й спорт у контексті розвитку освіти та особливості діяльності фізкультурно-спортивних товариств, розглядали Н. Гнесь, О. Цибанюк, В. Мужичок; умови впровадження фізичної культури в навчально-виховний процес школи аналізували А. Вихрущ, Б. Ступарик; дидактичні аспекти означеної проблеми вивчала Т. Завгородня; аспект розвитку туризму на Буковині розглядав молодий буковинський науковець Ю. Тумак [6].

Завдання роботи – визначити історичні особливості становлення та розвитку професійної підготовки вчителів фізичної культури на Буковині.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Історію вивчення фізичного виховання в системі освіти, фізкультурно-спортивної роботи в школах Буковини поділяють на три етапи: перебування регіону в складі Австро-Угорської імперії (1774–1918 рр.), часи окупації Румунією (1919–1939 рр.) і радянський період – приєднання Північної Буковини й Південної Бессарабії до складу УРСР. Кожному етапу притаманні певні особливості. Система освіти Буковини впродовж її перебування в складі Австро-Угорської імперії складалася поступово, збагачуючись новими елементами, модифікуючись і зазнаючи реформ. Вона була складовою частиною загальної австрійської освіти й підпорядковувалася законам її розвитку, зберігаючи при цьому власні особливі риси. У XIX – на початку XX ст. в урядових колах Австро-Угорської монархії чітко усвідомлювали, що могутність держави прямо залежить від фізичного здоров'я молодого покоління. Використовуючи результати наукових досліджень та матеріали архівних документів, зазначимо, що фізичне виховання досліджуваного періоду мало статус обов'язкового навчального предмета (як для хлопців, так і для дівчат). Підготовка вчителів досліджуваного періоду здійснювалася за статевими ознаками, окремо на чоловічому й жіночому відділеннях. На Буковині підготовка вчителів для викладання предмета «фізична культура» відбувалася з 1870 р., спочатку – у чоловічому педагогічному училищі [1], а в 1874 р. у Чернівцях розпочала свою роботу жіноча школа з підготовки вчителів «Марія Войкіца» [2]. Навчання проводили протягом чотирьох років.

На підготовку вчителів фізичної культури в період перебування Буковини в складі Австро-Угорщини мав позитивний вплив «Законь изъ дня 14 Мая 1869» у якому визначено основні положення щодо організації та функціонування народних шкіл Австро-Угорщини. У законі висвітлено питання щодо створення належних умов навчання та викладання в народних школах, зокрема фізичного виховання, вимоги до спортивних споруд, облаштування спеціальних майданчиків для занять фізичними вправами; вимоги щодо експлуатації шкільних приміщень відповідно до санітарно-гігієнічних норм; викладання предметів кваліфікованими фахівцями; зобов'язання батьків до забезпечення дітей необхідним шкільним приладдям. А в параграфі третьому «Образование учителей и усposобление къ учительському званію» вперше згадується про підготовку вчителів з предмета «гїмнастика» й визначаються загальні вимоги до педагогів [1].

Також слід підкреслити позитивний вплив на підготовку вчителів постанови Міністерства віросповідань та освіти в 1870 «Про порядок ухвали державних екзаменів у кандидатів на здобуття посади вчителя гїмнастики», який складався з двох частин – теоретичної й практичної. Теоретична

частина включала питання з анатомії, гігієни, фізіології, історії фізичної культури, методики фізичного виховання, фехтування та плавання, техніки безпеки й надання першої допомоги при нещасних випадках, практична ж передбачала виконання вправ із легкої атлетики, рухливих ігор, фехтування, надання першої медичної допомоги. Також учитель складав іспит із мови викладання. Обов'язковою умовою було стажування (не менше ніж півроку) у закладі своєї майбутньої роботи. У склад екзаменаційної комісії входили професори вищих шкіл із відповідної галузі. Екзаменаційна комісія підпорядковувалася безпосередньо Міністерству віросповідань та освіти. Склад її членів поновлювався через три роки. Після цього видавалося свідоцтво про складання державних іспитів, яке було дійсне протягом п'яти років. Якщо кандидат не приступав до викладацької роботи або не доводив, що працював у галузі фізичного виховання, свідоцтво скасовувалося.

Наступний історичний етап розвитку системи підготовки вчителів фізичної культури охоплює період перебування Буковини в складі Румунії (1919–1939 рр.). На розвиток педагогічної системи вагомий вплив мали управлінські рішення, сформовані ще за умов перебування регіону в складі Австро-Угорської імперії. Із метою контролю та керування на Буковині фізичним вихованням створено «Національне бюро фізичного виховання» (НБФВ), яке підпорядковувалося Міністерству освіти й тісно співпрацювало з Міністерством оборони й Міністерством охорони здоров'я, праці та соціального захисту. В обов'язки бюро входило спостереження за будівництвом спортивних споруд і необхідним обладнанням для фізичного виховання.

Також слід підкреслити вагомий внесок НБФВ у процес підготовки вчителів та тренерів фізичного виховання для шкіл і спеціалізованих організацій та подальшого вдосконалення рівня фахової підготовки педагога, розробку нових методик, публікацію й розповсюдження інструкції з фізичного виховання. Результатом співпраці Бюро з Міністерством оборони стали програми з фізичного виховання в армії, що скеровували спортивну діяльність, а також консультації працівників міністерства з питань фізичного виховання. Показово, що вищезазначений закон установив статус органу управління фізичним вихованням, а також офіційне спрямування політики Румунії щодо фізичної культури.

Також слід зазначити, що на розвиток фізичної культури та спорту на Буковині в цей період впливала законодавча база Румунії, яка тоді перебувала в стані постійного розвитку. Про це свідчить вплив п'яти законів, три з яких були актами щодо організації фізичного виховання всіх верст населення. У цих законах фізичну культуру розглядали як складову частину загальної культури. У зв'язку з військовими потребами особливу увагу приділяли військовій підготовці населення та обов'язковості фізичного виховання допризовної молоді.

Підготовку вчителів на Буковині для роботи в народних школах, середніх закладах освіти (гімназіях, ліцеях, реальних школах) і професійних школах, згідно з архівними даними, проводили окремо для чоловіків та жінок. Крім підготовки педагогів Міністерство освіти Румунії в цей період організувало курси підвищення кваліфікації працюючих учителів. Вони розпочинали свою роботу в літній період. Тут педагоги отримували теоретичні й практичні знання. По закінченню курсів слухачі складали іспити та отримували сертифікати про проходження літніх педагогічних курсів. Усі, хто успішно проходив курси, отримував право працевлаштування в школах [4].

Крім курсів підвищення кваліфікації, проводились конференції та конгрес для вчителів фізкультури. Отже, законодавча база Румунії, що була фундаментом організації фізкультурно-спортивної роботи з учнівською молоддю, перебувала в стані постійного розвитку, регламентуючи та охоплюючи велику кількість питань щодо фізичного виховання населення в країні й, зокрема, учнів буковинських шкіл. Значна кількість законодавчих актів, які розглядали різноманітні аспекти фізичної культури та спорту на Буковині 1919–1939 рр., сприяла ефективній організації фізкультурно-спортивної роботи зі школярами. Особливістю правового забезпечення системи фізкультурно-спортивної роботи з учнями шкіл краю було мілітаристичне спрямування фізичного виховання.

У червні 1940 р. румунський уряд погодився передати Радянському Союзу Бессарабію й Північну Буковину, які 2 серпня включено до складу УРСР. У довідці про розвиток освіти в Чернівецькій області вказувалося, що за роки радянської влади в 1940–1941 р. відкрито 533 школи, викладання в яких здійснювалося рідною мовою. Тут навчалося 107 677 дітей, це удвічі більше, ніж за панування Румунії. У школах Буковини працювало 1713 вчителів й асигнування на народну освіту становило 16 937 тис. крб. У зв'язку з нестачею педагогів у школах міста та області й для розв'язання цієї проблеми згідно з Постановою Ради Міністрів СРСР від 13 серпня 1940 р. у Чернівцях на базі вчительської семінарії відкрито педагогічне училище для забезпечення вчительськими кадрами початкових шкіл

Чернівецької області. Крім педагогічного училища, підготовкою вчителів молодших класів у Чернівецькій області займалось і педагогічне училище в місті Хотин, засноване на базі Державного жіночого ліцею «Юлія Хашдеу». У зв'язку з нестачею педагогів зі спеціальною освітою (викладач фізичної культури) у післявоєнний період Чернівецьким обласним відділом народної освіти видано наказ № 99 від 5 лютого 1946 р. «Про покладання на вчителів початкових шкіл проведення фізичної підготовки учнів». Також треба зазначити, що в післявоєнний період на Буковині у зв'язку з відсутністю навчальних закладів із підготовки спеціалістів у галузі фізичного виховання, молодших спеціалістів для нашої області готували в Станіславському технікумі фізичної культури.

У статистичних звітах за 1946/1947 навчальний рік відзначалося, що серед 223 працівників загальноосвітніх шкіл Чернівців 22 вчителі викладали фізкультуру та військову підготовку. Лише четверо з них мали вищу освіту, сім – середню і шість – незакінчену середню освіту [5]. Слід зазначити, що на підготовку викладачів фізичної культури на Буковині позитивно вплинуло відкриття 1 вересня 1995 р. відділення фізичної культури при педагогічному училищі.

За клопотанням громадських і спортивних організацій обласним управлінням освіти, ректоратом Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича наказом № 122 від 01.09.2008 р. виведено зі складу факультету педагогіки, психології та соціальної роботи й створений як новий структурний підрозділ факультет фізичної культури та здоров'я людини, діяльність якою переорієнтовано на забезпечення безперервної багаторівневої підготовки фахівців із фізичного виховання.

Висновки й перспективи подальших досліджень. На кваліфіковану підготовку вчителів фізичної культури на Буковині суттєво впливали історичні етапи перебування регіону в складі різних держав. Виокремлено такі етапи: перебування регіону в складі Австро-Угорської імперії (1774–1918 рр.), часи окупації Румунією (1919–1939 рр.) та радянський період – приєднання Північної Буковини й Південної Бессарабії до складу УРСР. Кожному етапу притаманні певні особливості, що потребує подальшого дослідження проблеми.

Джерела та література

1. Державний архів чернівецької області (далі – ДАЧО), ф. 244, 1111 од. зб. Школа з підготовки вчителів (чоловіча), м. Чернівці (k.k. Leherbildungs-Anstalt in Czernowitz 1867–1944 рр.).
2. ДАЧО, ф. 277, 422 од. зб., 1874–1940, оп. 1–5. Школа з підготовки вчителів (жіноча) «Марія Войкіца», м. Чернівці.
3. ДАЧО, ф. 213. Окружной школьный инспекторат Буковины гор. Черновцы, оп. 1, едхр 847. стр. 3.
4. ДАЧО, р. 713, оп. 2ед., хр 8. Статистический отчет о количестве педагогических работников на 1946/47 уч. г.
5. Закон з дня 14 мая 1869, которым устанавливаются засады учения дотично школ народных // Хронологичний список законів, роспоряджень и пр., который помещении суть в рочнику 1869 переводовъ вестника законвъ державныхъ для Буковины. – Черновць, 1870. – С. 372–384, 395.
6. Цибанюк О. Управління системою фізичного виховання школярів на Буковині (друга половина XIX – початок XX століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Цибанюк Олександра Олександрівна. – Івано-Франківськ, 2008. – 265 с.

Анотації

У статті розглянуто вплив історичних етапів перебування Буковини в складі різних держав на систему професійної підготовки вчителів фізичної культури. Завдання дослідження – визначити історичні особливості становлення та розвитку професійної підготовки вчителів фізичної культури на Буковині. Для розв'язання проблеми застосовано методи одержання ретроспективної інформації: аналіз матеріалів періодичної преси, статей сучасної періодики, архівних джерел та анкетування. Досліджено вплив історичних етапів перебування Буковини в складі різних держав на підготовку висококваліфікованих учителів фізичної культури. Слід зазначити, що на кваліфіковану підготовку викладачів фізичної культури на Буковині мали суттєвий вплив історичні етапи перебування регіону в складі різних держав.

Ключові слова: освіта, учитель, фізична культура, професійна підготовка.

Ирина Ячнюк. Исторические этапы профессиональной подготовки учителей физической культуры на Буковине. В статье рассматривается влияние исторических этапов пребывания Буковины в составе разных государств на систему подготовки учителей физкультуры. Задачи исследования – определить особенности становления и развития профессиональной подготовки учителей физической культуры на Буковине. Для решения данной проблемы используется метод получения ретроспективной информации, а именно анализ материалов периодической прессы, статей, современной периодики, архивных источников. На основе архивных документов исследуется позитивное влияние на подготовку учителей физкультуры исторических этапов пребывания Буковины в составе разных держав. Следует отметить, что на подготовку преподавателей физической культуры на Буковине существенно влияло пребывание региона в составе разных государств.

Ключевые слова: образование, учитель, физическая культура, профессиональная подготовка.

Iryna Yachniuk. Historical Stages of Professional Preparation of Physical Culture Teachers in Bukovyna. *The article examines the influence of historical stages of Bukovyna being in the structure of different countries on the system of preparation of physical culture teachers. Objectives: to define the peculiarities of establishment and development of professional preparation of physical culture teachers in Bukovyna. In order to solve this problem it is used the method of obtaining of retrospective information: the analysis of the material of periodicals, articles, modern press, archives. On the basis of archive documents it was studied positive influence on preparation of physical culture teachers of different historical stage of Bukovyna being in the structure of different countries. We should mention that preparation of physical culture teachers was significantly influenced by being of the region in the structure of different countries.*

Key words: *educations, teachers, physical culture, professional preparation.*